

Anna Alsztyniuk*

Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
Uniwersytet w Białymstoku

**Жыццё і творчасць Францыска Скарыны
ў літаратурнай інтэрпрэтацыі
Алега Лойкі (Раман-эсэ Францыск Скарына,
або Сонца Маладзіковае)**

Summary:

The article analyzes Oleg Łojko's novel-essay *Francysk Skaryna, abo Sonca Maladzikowaje*. A special attention is paid to the way of presenting the life and works of Francysk Skaryna, a Belarussian humanist, printer, publisher, and translator of the Bible into the old Belarussian. After years of research, Łojko published a literary profile of Skaryna, created to a large extent by his creative imagination. In an original way, the researcher connected the views and peculiarities of the style of a literary historian with the freedom of poetic associations and imagery, which influenced the generic and stylistic features of the novel. In the novel, Łojko's attention is primarily focused on the way of presenting the internal experiences and thoughts of Francysk Skaryna.

Key words: literary scholar, poet, novel-essay, printer, humanist, traditions, artistic interpretation, narrator, hypotheses, delineation.

* Anna Alsztyniuk – dr, literaturoznawca, asystent w Katedrze Filologii Białoruskiej w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu w Białymstoku. Za interesowania badawcze: literatura białoruska XX wieku, najnowsza literatura białoruska, problem autobiografizmu. Ostatnio wydała monografię *Prablema aŭtabiôgrafizmu ŭ tvorčasci Ânki Bryłâ* (Białystok 2017).

Жыццё і творчасць Францішка Скарыны ў літаральнай інтэрпрэтацыі Олега Лойкі (повесць-есеі Францішка Скарына, або Сонца Маładзиковаве)

Стрэсзаченне:

У артыкуле зроблена аналіз павесці-есею *Францішк Скарына, або Сонца Маładзиковаве* Олега Лойкі, вядомага паэта і літаратуразнаўцы. Звярнулі ўвагу на спосаб асабліва паказання ў творы жыцця і творчасці Францішка Скарыны, беларускага гуманіста, друкара, выдаўцы, тлумача *Бібліі* на мову старабеларускую. Пасля многіх гадоў О. Лойка апублікаваў літаральную сымваліку Скарыны, зробленую ў вялікім ступені праз сваю творчую выobraжэнне. У арыгінальны спосаб даследчык злучыў у павесці-есеі погляды і стылістыку гісторыка літаратуры з свабоду паэтычных скожарэнняў і аформлення, што ўплывала на гатункова-стылістычныя рысы павесці, а ўвага была перанесена на спосаб прадставлення партрета псіхалагічнага Францішка Скарыны, яго жыцця ўнутраных і мыслі.

Слова-ключы: літаратуразнаўца, паэта, павесць-есеі, друкар, гуманіста, традыцыя, інтэрпрэтацыя арыстакратычная, наратар, гіпотэзы, партрет псіхалагічны.

Францішк Скарына – знакавая постаць у гісторыі культуры Беларусі. Аднак, як ні парадаксальна, спадчына асветніка-гуманіста, усходнеславянскага першадрукара, вучонага-медыка, батаніка, астранома стала аб'ектам увагі ў Беларусі толькі на пачатку ХХ стагоддзя¹. Разам з першымі працамі літаратуразнаўцаў, гісторыкаў, філосафаў і культуралагаў з'явіліся і спробы мастацкага асэнсавання асобы і дзейнасці слаўнага сына полацкай зямлі. Мастацкая ж „Скарыніяна адлічваецца ад вядомага верша Максіма Багдановіча *Безнадзейнасць* з цыклу *Старая Беларусь* зборніка *Вянок* (1913), дзе паэт згадвае

¹ У 1917 годзе быў адзначаны юбілей з нагоды 400-годдзя выдання Францішка Скарына *Псалтыра*, а ў 1925 годзе святкавалася 400-годдзе выхаду ў свет *Апостала*. З гэтага часу спадчына першадрукара пачала даследавацца актыўней.

Скарыну як лекара цялеснага”², – адзначыла Ірына Багдановіч. На працягу гадоў да мастацкага асэнсавання лёсу і подзвігу вялікага палачаніна звярталіся Максім Гарэцкі (*Фантазія*, 1921), Сымон Хурсік (*Францішак Скарына*, 1926), Мікола Садковіч і Яўген Львоў (*Георгій Скарына*, 1951), Анатоль Клышка (*Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга*, 1983), Максім Танк (*Гравюры Скарыны*, 1986), Алесь Петрашкевіч (*Напісанае застаецца*, 1978 і *Прарок для Айчыны*, 1990), Мікола Арочка (*Судны дзень Скарыны*, 1990) і інш. Жыццёвы шлях Францыска Скарыны ўзнаўляўся ў іх творах па-рознаму, але трэба падкрэсліць, што „адрозненні ва ўспрыманні і рэпрэзентацыі Ф. Скарыны пісьменнікамі розных перыядаў не выключалі адзінай выразнай сэнсавай дамінанты, што заключалася ў артыкуляванні думкі пра гуманістычную і асветніцкую накіраванасць яго дзейнасці”³. Зразумела, „стварэнне пісьменнікамі вобразаў, мастацкіх рэпутацый гістарычных дзеячаў, дзеячаў культуры, бясспрэчна суб’ектыўнае ў сваёй аснове”⁴.

Раман-эсэ *Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае* вядомага беларускага паэта, пісьменніка, літаратуразнаўца, крытыка, перакладчыка, прафесара Алега Лойкі (1931–2008) пабачыў свет у 1990 годзе. Трэба згадаць, што ў гэтым творы быў выкарыстаны не ўвесь сабраны пісьменнікам матэрыял пра Францыска Скарыну. Своеасаблівым працягам рамана-эсэ стала напісаная крыху пазней аповесць *Скарына на Градчанах* (1990), у аснову якой ляглі факты пражскага перыяду жыцця ўсходнеславянскага першадрукара. У гэтым творы А. Лойка канцэнтруецца на вобразах дзяцей геніяльнага палачаніна.

Аўтар рамана-эсэ належыць да прадстаўнікоў так званага „філалагічнага” пакалення, „дзяцей вайны”, якія, „спазнаўшы

² І. Багдановіч, *Асэнсаванне постаці Францыска Скарыны ў творчасці беларускіх пісьменнікаў-святароў 1920-х гг.*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/164898/1/114-120.pdf>, [доступ: 10.11.2017].

³ В. Ю. Бароўка, *Мастацкая інтэрпрэтацыя асобы і дзейнасці Францыска Скарыны як аксіялагічная праблема (на матэрыяле беларускай прозы XX стагоддзя)*, [online], <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/11143/39-43.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [доступ: 10.10.2017].

⁴ Тамсама.

на пачатку жыцця жажкі вайны, смерці і разбурэння, пасля яе заканчэння ўсёй душой імкнуліся ўвабраць у сябе як мага больш гуманнага, добрага, светлага як антыпод перажытаму. А найбольш цэласнай, поўнай навукай аб чалавеку, з'яўляецца ні што іншае, як літаратуразнаўства"⁵. У сваіх літаратурных даследаваннях⁶ А. Лойка займаўся праблемамі гістарычнага развіцця беларускай літаратуры, узаемасувязямі і ўзаемадачыненнямі літаратуры і фальклору, становленнем мастацкай індывідуальнасці шэрагу пісьменнікаў: Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага, Максіма Танка.

Творчае здзяйсненне А. Лойкі пачыналася з паэзіі, якой ён быў верны ўсё жыццё⁷, аднак свой арыгінальны ўнёсак пакінуў і ў беларускай прозе. Сапраўднай культурнай падзеяй стаў выхад у 1982 годзе рамана-эсэ А. Лойкі *Янка Купала*⁸, першай напісанай беларусам і пра беларуса кнігай, што пабачыла свет у вядомай серыі *Жизнь замечательных людей*. Разнастайнасць зацікаўленняў і энцыклапедычныя веды аказалі ўплыў і на плён яго пісьменніцкай дзейнасці. У сваіх творах А. Лойка выступае адначасова ў іпастасі паэта і літаратуразнаўца, што знайшло адлюстраванне ў жывой,

⁵ К. Бялятка, *Да 85-годдзя з дня нараджэння А. А. Лойкі*, [online], <http://www.pisateli.by/2016/loika.htm>, [доступ: 27.10.2017].

⁶ А. Лойка з'яўляецца аўтарам наступных літаратуразнаўчых прац: *Адам Міцкевіч і беларуская літаратура*, Мінск 1959; „Новая зямля” *Якуба Коласа: вытокі, веліч характа, Мінск 1961; Беларуская-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XX ст.*, Мінск 1963; *Максім Багдановіч*, Мінск 1966; *Сустрэчы з днём сённяшнім*, Мінск 1968; *Беларуская паэзія пачатку XX стагоддзя: Некаторыя заканамернасці і асаблівасці*, Мінск 1972; *Паэзія і час (зборнікі літаратурна-крытычных артыкулаў і творчых партрэтаў)*, Мінск 1981; *Гісторыя беларускай літаратуры: Дакастрычніцкі перыяд. у 2-х ч.*, Мінск 1977–1980; *Старабеларуская літаратура*, Мінск 2001; *Роўнакутны трохвугольнік, або ад Палямона да Максіма Танка*, Мінск 2003.

⁷ А. Лойка выдаў паэтычныя зборнікі: *На юначым шляху. Вершы*, Мінск 1959; *Задумненыя пралескі*, Мінск 1961; *Дарогі і летуценні*, Мінск 1963; *Блакітнае азерца*, Мінск 1965; *Каб не плакалі кані*, Мінск 1967; *Дзівасіл*, Мінск 1969; *Калі ў дарозе ты...*, Мінск 1971; *Шчырасьць*, Мінск 1973; *Пачуцці*, Мінск 1976; *Лінія жыцця*, Мінск 1978; *Скрыжалі*, Мінск 1981; *Няроўныя даты*, Мінск 1983; *Грайна*, Мінск 1986; *Пралескі ў акапах*, Мінск 1987; *Балады вайны і міру*, Мінск 1989; *Талая вясна*, Мінск 1990.

⁸ Гэты твор на беларускай мове вядомы пад назвай *Як агонь, як вада...*, Мінск 1982.

вобразнай, эсэістычнай форме выкладу⁹ і абумовіла іх сюжэткампазіцыйную структуру. Пры тым яго творчасць „азорана сапраўдным гуманізмам, улюбёнасцю ў жыццё і людзей. Яна выпраменьвае як самую вялікую каштоўнасць на зямлі – веру ў чалавека, у яго стваральныя магчымасці. Шлях да добра, чысціні, светласці ў чалавеку заўсёды ідуць праз сумненні і пакуты”¹⁰.

Па прызнанні самога А. Лойкі, аднойчы Уладзімір Караткевіч у доме адпачынку Саюза пісьменнікаў у Дубултах параіў яму: „Захочаш па-сур’ёзнаму пісаць прозу, чытай энцыклапедыі!”¹¹. Словы адной з самых яркіх постацей у беларускай літаратуры ХХ стагоддзя, выдатнага прадстаўніка гістарычнай прозы былі ўдзячна прыняты А. Лойкам. Менавіта знойдзеная ў энцыклапедыі інфармацыя пра Фаўста ў значнай ступені паўплывала на яго працу над творам, прысвечаным першадрукару, асветніку, гуманісту Франціску Скарыне:

Матэрыял па Скарыніяне – фактычны – мне быў дастаткова знаны даўно. Усе гіпотэзы – таксама. Але штуршком, з якога ўзнікла, нарэшце, рашучасць, было напатканне прозвішча Фаўста ў энцыклапедыі, дзе значыліся гады яго жыцця, і я ўбачыў, што ён быў сучаснікам Скарыны. (...) У сувязі з гэтым я і выпісаў персаналію, звязаную з гісторыяй Еўропы ХІІІ-ХVІ стст. Папярэднікі, сучаснікі Скарыны¹².

Разгортваючы жыццёва-творчы шлях беларускага першадрукара, пісьменнік паставіў перад сабой няпростую задачу: паказаць

⁹ В. П. Рагойша, *Алег Антонавіч Лойка (Да 75-годдзя з дня нараджэння)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm06_2b.php, [доступ: 26.09.2017].

¹⁰ В. В. Козіч, *Алег Антонавіч Лойка (Да 70-годдзя з дня нараджэння)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm01_2c.php, [доступ: 26.09.2017].

¹¹ А. Лойка, *Уладзімір Караткевіч, або Паэма Гарсія Лойкі*, [у:] *Караткевіч: вядомы і невядомы. Зборнік эсэ, вершаў, прысвячэнняў*, уклад. А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік, Мінск 2010, с. 99.

¹² *Скарына сярэднявечны, Скарына адраджэнскі: [гутарка з Алегам Лойкам з нагоды выхаду ў свет рамана-эсэ “Францішак Скарына, або Сонца маладзіковае”]*, [у:] С. Кавалёў, *Літаратура Вялікага Княства Літоўскага ХVІ – пачатку ХVІІ ст.: фэномен культурына памежжа*, Мінск 2011, с. 241.

Францыска Скарыну (ад яго нараджэння да смерці) у культурна-гістарычным кантэксце, каб чытач мог лепш зразумець яго героя і належным чынам ацаніць абставіны, у якіх ён працаваў.

Форма рамана спрыяла раскрыццю велічы асобы Францыска Скарыны, адлюстраванню складанасці яго лёсу і гістарычнага часу. Пры тым А. Лойка выйшаў за межы традыцыйнага раманага твора і плённа выкарыстаў магчымасці сінтэзу рамана і эсэ. Свабодная кампазіцыйная структура твора, суб'ектыўнасць выказвання, эмацыянальная насычанасць, псіхалагізм – характэрныя рысы рамана-эсэ А. Лойкі. Дакладна выказалася аб паэтыцы твора У. Верына: „Пласт міфаў, паданняў, легенд, прыпавесцяў надзвычай багаты ў рамане, як багата ў ім і фактаграфічнай дакладнасці. Але кожнае ўвядзенне ўяўнага дыялогу, сну ці фактаграфіі мае абагульняючую аснову, што робіць раман-эсэ цэласным”¹³.

Асаблівае месца ў жанрава-стылёвай фактуры твора займае вобраз апавядальніка, за якім выразна бачыцца сам А. Лойка, літаратуразнаўца і паэт. Як даследчык, пісьменнік абапіраецца на разнастайныя крыніцы: дакументы, архіўныя звесткі, працы літаратуразнаўцаў і гісторыкаў. У цэнтры ўвагі пісьменніка-паэта знаходзіцца духоўны свет Францыска Скарыны, яго філасофска-этычныя погляды, ідэалы і каштоўнасці. Пісьменнік узбагачае твор ўласнымі інтуітыўнымі здагадкамі і гіпотэзамі адносна перажыванняў і думак першадрукара. Аднак свае меркаванні аб жыцці Францыска Скарыны А. Лойка выказвае, пазбягаючы адказаў на спрэчныя пытанні, якія дагэтуль хвалююць даследчыкаў. Ён падкрэслівае ў інтэрв'ю з Сяргеем Кавалёвым, што загадкавыя факты ў лёсе Францыска Скарыны застаюцца загадкавымі і, гаворачы аб жыццёвых перыпетых першадрукара, пісьменнік наўмысна пазбягае мастацкага вымыслу, ставіць шмат рытарычных пытанняў:

¹³ У. Верына, *Скарыніна ў беларускай мастацкай эсэістыцы 1980-х гг. (А. Лойка «Францыск Скарына, або Сонца Маладзёкова», У. Караткевіч «Подзвіг Францыска Скарыны»)*, [у:] Віленскія выданні Францыска Скарыны ў кантэксце эпохі Адраджэння: да 490-годдзя кнігадрукавання ў Вялікім Княстве Літоўскім. Матэрыялы IV Скарынаўскіх чытанняў (Мінск, 27 кастрычніка 2012 г.), пад рэд. І. Э. Багдановіч, Мінск 2014, с. 133.

Anna Alsztyniuk, *Życie i twórczość Franciszka Skaryny w literackiej interpretacji Olega Łojki*

Я намагаўся пісаць так, каб ніякія новыя матэрыялы не паставілі мяне як аўтара ў нялоўкае становішча. Месцамі я быў некатэгарычны, месцамі, раздвойваючы адказ, не даваў канчатковага адказу, множачы пытанні, множачы гіпотэзы. Я хацеў быць верагодным, бо ўпэўнены, што толькі ў верагоднае чытач паверыць, як прыме ён і неверагоднае, калі яно як неверагоднае і будзе яму пададзена, – дзеля адкрыцця большага: Праўды, Гісторыі, яе Духу, яе Поступу¹⁴.

Пры тым трэба падкрэсліць, што шырокі дыяпазон літаратуразнаўчых і творчых інтарэсаў А. Лойкі, яго творчая інтуіцыя, вядома, спрыялі дакладнасці выкладаемых фактаў, верагоднасці ў адлюстраванні жыццёвых абставін Францыска Скарыны.

А. Лойка вырашыў, што героямі яго рамана-эсэ будуць рэальныя персанажы і адмовіўся ад прыдуманых герояў. Таму на старонках твора з’яўляюцца шматлікія гістарычныя постаці: Габсбургі, Ягелоны, чэшскі кароль Фердынанд, віленскія (Гаштаўт, Канстанцін Астрожскі, Радзівілы) і кракаўскія (Кшыцкі, Таміцкі) магнаты, выдатныя прадстаўнікі Сярэднявечча і Адраджэння (Мікалай Капернік, Эразм Ратэрдамскі).

Дзякуючы ўвядзенню ў раман-эсэ групы герояў, якая называецца „кветкамі сярэднявекі”, доктара магіі Ёгана Фаўста, чарнакніжніка пана Твардоўскага, каралеўскага блазна Станіслава Станьчыка, героя сярэднявековай Прагі – глінянага Голема, пісьменнік можа, з аднаго боку, глыбей пранікнуць у гісторыю скарынаўскай эпохі, а з другога, па кантрасту лепш выявіць духоўны свет Францыска Скарыны. Гэтыя яркія постаці з’яўляюцца перад друкараром ні то ў сне, ні то на яве, у самых істотных моманты жыцця. У размовах з імі выразна выяўляецца характар Францыска Скарыны, яго памкненні і адчуванні:

– Душу трэба ратаваць, а не прадаваць, – катэгарычна не згаджаўся доктар Скарына.

– І вы думаеце ўратаваць яе друкам? – усклікнуў Фаўст.

¹⁴ *Скарына сярэднявечны, Скарына адраджэнскі*, с. 251.

- Не думаю, а ратую, - сказаў Скарына.
- Ратаваць можна толькі мудрасцю.
- А я ратую і мудрасцю божаю.
- Мудрасць не ў Бога, у Мефістофеля.
- У Мефістофеля няма душы, няма і мудрасці, - казаў Скарына¹⁵.

Францыск Скарына паўстае перад чытачом як упэўненая, свядомая сваіх магчымасцей асоба, што нясе ў душы высокае накіраванне служыць адной ідэі, адкрываючы перад сучаснікамі і вечнае і прыгожае.

Веліч асобы беларускага гуманіста выразна падкрэсліваецца ў творы яго супастаўленнем з „кветкамі сярэднявекі“:

Фаўст і Станчык былі яму, як браты ці, лепш сказаць, як суродзічы. Бо сапраўды ж і ён сам, шукай ён разгадак таямніцаў жыцця, як Фауст - цаной згубы душы сваёй, і быў бы ён - не ён, а Фаўст. А мог бы стаць гулёнай, як пан Твардоўскі, ці то зліўшыся з вулічным натоўпам валацужных студэнтаў Кракаўскай акадэміі, ці то з тым, што спяваў і прытанцоўваў у Падуі, ці то пачынаючы з падваршаўскага куліка. Ды і ўвогуле, ці ж у любы час чалавеку не лягчэй станавіцца гулёнай, чым рупліўцам? Калі гаварыць па шчырасці, то ў яго магло б хапіць таленту і як Станчыку - на развясельванні магутных свету гэтага. Мог бы ён застацца і беспачуцёвым і цяжкім на ўздам, як Голем (11).

Пісьменнік даводзіць, што сын полацкай зямлі мог пайсці шляхам „кветак сярэднявекі“, так як у час яго падарожжаў лёгка было падацца спакусам лёгкага жыцця. Аднак гэтага не сталася. Францыск Скарына паслядоўна ішоў раз абраным шляхам, імкнучыся да таго, каб адукацыя, асвета стала больш даступнай людю паспалітаму. Аднак А. Лойка паказвае Францыска Скарыну не толькі як доктара медыцынскіх навук, бліскуча вытрымаўшага экзамен і атрымаўшага сваю ступень у славутым Падуанскім універсітэце, у якога веды

¹⁵ А. Лойка, *Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае. Раман-эсэ*, Мінск 2009, с. 92. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

нашмат вышэй за сярэдні ўзровень, але і як чалавека, які таксама сумняваецца:

Умеў даказваць свае тэзы доктар Фаўст, умеў даказваць свае тэзы і доктар Скарына. Але пасля падобных вечаровых турніраў на другі дзень наранкі не вельмі пэўным адчуваў сябе не раз Францыск Скарына, бо не толькі ж у аднаго доктара Фаўста магла быць логіка, што турбавала логіку доктара Францыска напярэдадні. І была яшчэ пэўная гаркота ад таго, што нібы і са злым духам сутыкаўся – з душэпрадаўцам, з якім увогуле дыскутаваць ці да гонару, – з прыёмышам Мефістофеля, пасынкам, а не сынам ісціны! „Хоць... – сумяецца Скарына, – доктар ёсць доктар...” (94-95)

Францыскам Скарынам кіравалі гуманістычныя, дэмакратычныя, асветніцкія прынцыпы. На старонках рамана ён выступае як чалавек Адраджэння, які з’яўляецца ў пэўнай ступені яшчэ прадстаўніком эпохі Сярэднявечча, што адзначае В. Бароўка:

Яго захапляюць *Жыццё Еўфрасінні Полацкай*, Полацкі летапіс, спадчына Кірылы і Мяфодзія, Кірылы Тураўскага, ён натхняецца Бібліяй, спасцігае ідэі Арыстоцеля, Яна Гуса, аспрэчвае пазіцыі Марціна Лютэра. Ён выдатны знаўца біблейскай і свецкай гісторыі. Разам з тым, Скарына – патрыёт, дабрачынны хрысціянін¹⁶.

Безумоўна, погляды Францыска Скарыны з’яўляліся своеасаблівым сінтэзам як сярэднявечава-гуманістычных, так і рэнесансава-гуманістычных ідэй, абумоўленых і шматлікімі падарожжамі, падчас якіх палачанін пашыраў свае веды. А. Лойка апавядае пра жыццё Францыска Скарыны ў Полацку, Празе, Вільні, Кракаве, падкрэсліваючы, што ён стаў адной з найвыдатных асоб у беларускім пантэоне зусім невыпадкова. „Скарына адразу, з першых старонак,

¹⁶ В. Ю. Бароўка, *Мастацкая інтэрпрэтацыя асобы і дзейнасці Францыска Скарыны як аксіялагічная праблема (на матэрыяле беларускай прозы XX стагоддзя)*, [online], <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/11143/39-43.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [доступ: 10.10.2017].

калі гаворыцца яшчэ пра гады да яго нараджэння, бачыцца ўжо ў святле сваіх будучых здзяйсненняў, яго дзяцінства – першыя гады асветніка, яго вучоба – шлях першадрукара”¹⁷. Па словах А. Лойкі, лёс першадрукара быў вызначаны ўжо тым, што ён нарадзіўся ў Полацку:

Каб зразумець Скарыну і яго час, мне трэба было змяніць традыцыйнае бачанне нашага Сярэднявекі і Адраджэння толькі на гарызонце Запад – Усход, бо Полацк прымусяў на сябе глядзець і як на горад на шляху з варагаў у грэкі, гэта значыць, і на вертыкалі Поўнач – Поўдзень, на перасячэнні гарызанталі і вертыкалі¹⁸.

Аб тым, якое важнае месца займае ў шкале каштоўнасцей для Францыска Скарыны яго родны горад, сведчаць яго прадмовы да кніг Бібліі, у якіх ён нязменна адзначае сваё полацкае паходжанне. Францыск Скарына быў чалавекам дарогі, полацкім Адысеем, якога лёс вёў па дарогах Вялікага Княства Літоўскага, Кароны, Чэхіі, Нямеччыны і іншых еўрапейскіх дзяржаў. Аднак ён, найперш, заставаўся сынам полацкай зямлі, які набытыя веды з удзячнасцю вяртаў свайму народу, а з часам зразумеў, што ён можа і павінен „ісці і на адкрытую гордасць за горад свой” (84).

А. Лойка звяртае ўвагу як паступова ўзбагачаліся кнігі Бібліі, выдадзеныя беларускім першадрукаром. Відаць, з кожным выданнем Францыск Скарына ўсё болей упэўніваўся ў важнасці свайго пачынання. Гэта выявілася і ў тым, што ён называе сябе „сынам са слаўнага горада Полацка” (84) і ў тым, што змяшчае ў выданні свой гравюрны партрэт. Рашэнне надрукаваць уласную выяву сведчыла аб незвычайнай самастойнасці, смеласці першадрукара, бо пагражала рэальнай небяспекай: яго маглі абвінаваціць у тым, што прыраўняў сябе да Бога і нават спаліць на кастры.

¹⁷ У. Верына, *Скарыніяна ў беларускай мастацкай эсэістыцы 1980-х гг. (А. Лойка „Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”, У. Караткевіч „Подзвіг Францыска Скарыны”)*, с. 133.

¹⁸ А. Марціновіч, *Каб зразумець Скарыну... [гутарка з пісьменнікам А. Лойкам]*, „Літаратура і мастацтва” 1988, № 2, с. 5.

А. Лойка даводзіць, што Францыск Скарына ўвогуле быў чалавекам, які не баяўся рызыкаваць. Аб гэтым сведчыць і факт „крадзяжу” лекара і друкара-іудзея князя Альбрэхта Прускага, у якога Францыск Скарына шукаў падтрымкі сваёй друкарскай справе. Апавядальнік нібы не разумее паводзін першадрукара і спачатку, здаецца, нават крытыкуе яго не толькі за выступленне супраць інтарэсаў Альбрэхта Прускага, але і за тое, што, каб дасягнуць вызначанай мэты, Францыск Скарына салгаў і расказаў пра сямейныя праблемы, што былі ўжо канчаткова вырашаны яшчэ да выезда ў Кёнігсберг:

Не мог не думаць, што не крыўдзіць князя, што ўгавор, звод з-пад носа князя патрэбнага для князя чалавека – не рабунак сярод белага дня, не крыўда. І навошта было крыўдзіць князя, ад якога было гэтулькі патрэбнага атрымана, хай і коштам сумніцельных небыліц. (...)

О Божа, як тут усё нелагічна: не пазнаць Скарыны! Чалавек, займеўшы тое, дзеля чаго ў Кёнігсберг імкнуўся, раптам як бы ад усяго таго адмахваецца – жэстам самім шырокім (252–253).

У ходзе разважанняў апавядальнік знаходзіць тлумачэнне ўчынку першадрукара:

Яму патрэбен свой Ліхтэнберг, але ці можа ім стаць князь Альбрэхт Прускі, які толькі ў сваю веру намагаецца яго перацягнуць. Фанатык! (...) Скарынам ж Альбрэхт захоплены быў не таму, што Скарына – літвін, а што вусы яго абмываюцца ракой мнагаводнай энцыклапедыі, што – ён чалавек усёеўрапейскі па сваёй вучонасці.

І яшчэ, шукаючы ў князю Альбрэхце заступніка, ці не шукае ён, Скарына, Белай Русі варага? (254).

На думку А. Лойкі, чалавека, які любіць свой край і непакоіцца за яго будучыню, можна ў пэўнай ступені апраўдаць. Сыходзячы з лацінскай сентэнцыі *vultus est index animi*, апавядальнік прыглядаецца да твару асветніка і бачыць яго светлым і ўсміхнутым, што сведчыць пра перакананасць у слушнасці прынятых пастаноў і спадзяванні на лепшае заўтра. З другога боку, даючы сабе права быць

свабодным у тым ці іншым выбары, першадрукар даказваў сваю духоўную незалежнасць ад мецэнатаў.

Праўда, Францыск Скарына жыў у час, спрыяльны для выспявання і рэалізацыі новых задум у культурна-духоўным развіцці. Вялікае Княства Літоўскае, у склад якога ўваходзілі беларускія землі, перажывала час найбольшага эканамічнага і культурнага росквіту, звязанага з эпохай Адраджэння:

Кнігадрукаванне, разам з жывапісам, літаратурай, філасофіяй і правам, з'явілася адным з важнейшых сродкаў выражэння новага светапогляду – гуманізму, які ў адрозненне ад панавайшай рэлігіі паставіў у цэнтр інтарэсаў не бога, а чалавека з яго зямнымі справамі і патрэбамі, гучна абвясціўшы права чалавека на іх задавальненне на зямлі¹⁹.

Безумоўна, у цэнтры ўвагі ўсходнеславянскага першадрукара знаходзіўся найперш просты, паспаліты чалавек, перад якім Францыск Скарына хацеў адкрыць новыя даляглады. У *Бібліі* першадрукар бачыў сродак масавай асветы народа. Ён імкнуўся, каб яго пераклад Святога Пісання стаў своеасаблівым універсальным падручнікам, па якім людзі будуць вучыцца граматыцы, логіцы, рыторыцы, гісторыі, геаграфіі. Факт, што біблейскія кнігі палачанін друкуе не толькі дзеля рэлігійна-культывага прызначэння, але і з асветніцкай мэтай, сведчыць пра тое, што ён успрыняў гуманістычныя прынцыпы Адраджэння. А. Лойка ў гутарцы з С. Кавалёвым адзначыў, што Францыск Скарына „быў прадаўжальнікам Ефрасініі Полацкай, але друк *Бібліі* на мове свайго народа, друк *Бібліі* Скарынам як чалавекам свецкім рабіў яго пачынальнікам іншага, чым сярэднявекаварэлігійнага, асветніцтва – пачынальнікам рэнесанснага асветніцтва”²⁰. Ідэя выдання кніг *Бібліі* на старабеларускай мове знайшла падтрымку ў віленскіх мецэнатаў (Богдана Онкава, Якуба Бабіча, Юрыя Ад-

¹⁹ Л. Голубева, *Францыск Скарына (1490–1551) – грамадскі дзеяч, мысліцель, першадрукар, асветнік, адвакат*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/173024/1/11-12.pdf>, [доступ: 02.10.2017].

²⁰ *Скарына сярэднявечны, Скарына адраджэнскі*, с. 243.

верніка), што перакладчыку, аўтару арыгінальных прадмоў і каментарыяў Францыску Скарыне дало магчымасць ажыццявіць сябе як першадрукара, выдаўца, рэдактара.

А. Лойка глядзіць на друкарскую дзейнасць Францыска Скарыны вачыма яго сучаснікаў:

Але ці не як Капернік у каталіцкага бога сонца, адбіраў Скарына ад праваслаўнага духавенства *Біблію* (...), яе друкуючы? Прычым без ніякага блаславенства з боку моцных свету гэтага, без ніякай засцярогі для сябе – у днях, далёкіх яшчэ да смяротнага ложа. Дзёрзкі быў у гэтым сваім учынку Скарына, адчайны! (82)

Пісьменнік выказвае таксама свае меркаванні адносна ўнутраных стымуляў, якія кіравалі ўсходнеславянскім першадрукаром:

І не дай бог, калі хто падумае, што ён, Скарына, друкуе свае кнігі, не пра Бога найперш думаючы, не Бога найперш у сэрцы сваім маючы, а нешта іншае, некага іншага. Інакшая справа, што не адно ў хвалу Бога ён свае кнігі друкуе. Богу – богава: першы паклон, першая малітва, першая прысяга. Гэта закон. Але акрамя неба ёсць зямля, на зямлі ёсць людзі, і пагэтану „к пожитку посполитого доброго” ён перакладае і будзе друкаваць свае кнігі (20).

Францыск Скарына прасякнуўся марай даць людзям кнігі на зразумелай ім мове і дамогся гэтага, нягледзячы на непазбежныя перашкоды. 6 жніўня 1517 года ў чэшскай Празе выходзіць *Псалтыр* і менавіта з гэтай даты пачынаецца гісторыя ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Аўтар рамана-эсэ лічыць, што выбар даты выхаду першай кнігі Францыскам Скарынам быў, відаць, невыпадковым:

І быў яшчэ той дзень шостага жніўня днём Спаса, днём праабражэння, святла Фаворскага. Значыць, не толькі апошнім днём тварэння свету, але і днём яго, свету, пераўтварэння, яго вечнага і бясконцага абнаўлення, азігчвання святлом ужо не толькі ад Бога, але і ад чалавека. А калі і ад чалавека, то і ад яго, Скарыны, які

новую справу задумаў і пачаў тварыць у гэты дзень Спаса – праабражэння, Спаса – ратавання сябе ў свеце, поўным не толькі святла, але і цемры духоўнай (11).

Так А. Лойка падкрэслівае, што першадрукар добра ўсведамляў адказнасць за распачатую ім справу. Падпарадкаваўшы сваё жыццё друкарскай дзейнасці, Францыск Скарына стаецца падзвіжнікам, што наперакор неспрыяльным абставінам змагаецца за ажыццяўленне сваіх шляхотных намераў. Пісьменнік акцэнтуюцца на праблемах, якія трэба было вырашаць першадрукару:

Шкурамі гандляваць было лягчэй, чым кнігамі, – гэта адразу ж на сваёй скуры пачаў адчуваць Францыск Скарына. Багдан Онкаў быў шчодрым толькі на пачатку (...)

А ў кнізе пятай Майсея – паўтор перад самім тэкстам застаўкі з кнігі „Ісус Навін” і яе ж паўтор у кнізе „Руф”, „Эсфір”. Па ўсім відно: ці няма каму больш рабіць для шанюнага старамескага друкара новыя гравюры, застаўкі і віньеткі, ці няма старамескаму друкару за што іх заказваць, няма чым іх аплочваць (124).

Менавіта выданне Святога Пісання было галоўным клопатам Францыска Скарыны на працягу значнай часткі яго жыцця. Пісьменнік лічыць, што „Скарына працаваў шалёна, рабіў літаральна любую работу: і рыхтаваў тэксты да друку, і набіраў іх, падганяючы шрыфты і буквіцы ці расціраючы кінавар, каб тут жа хапіцца за вінт друкарскага станка ці за што-небудзь іншае” (200).

Вялікі палачанін асабліва клапаціўся пра форму кніг, аздабляў іх ініцыяламі, буквіцамі, гравюрамі, сюжэтна-тэматычнымі ілюстрацыямі, бо быў перакананы, што такім чынам дапаможа чытачу лепш і глыбей зразумець сам змест. Зразумела, гэта сведчыць аб скарынаўскім гусце, адчуванні прыгажосці. Вядома, маральна-этычныя, эстэтычныя прыярытэты фарміруюцца яшчэ ў дзяцінстве, а ў родным горадзе і, відаць, у бацькоўскай хаце Францыска Скарыны было чым палюбавацца, чаму павучыцца. Невыпадкова пісьменнік надзяляе свайго героя наступнымі ўспамінамі-развагамі:

Anna Alsztyniuk, *Życie i twórczość Franciszka Skaryny w literackiej interpretacji Olega Łojki*

Не, не адныя толькі шурпатыя тупікі для счышчвання поўсці са шкур, з якімі нібы зрасліся рукі яго бацькі, рукі бацькоў бацькі, ад заняткаў якіх пайшло іхняе прозвішча. Або ці адныя толькі вострыя і тупыя шылы, іголки, нажніцы былі ў іх дварышчы, у чыстай палове хаты?..

У хаце было заўсёды бы ў свята. Ды ці толькі ў іхняй – у любой сотні, у любым канцы любога пасада полацкага так было! Ён цяпер і не можа сабе сказаць дакладна, чаго ўвогуле ў пакоях маці і палачан было больш: ці маляваныя, ці зробленага кавалкамі медзі і серабра? (19)

Хаця пра бацькоў, асабліва пра маці, беларускага першадрукара, мысліцеля і асветніка амаль нічога невядома, але А. Лойка вырашае звярнуцца да іх вобразаў. На старонках рамана-эсэ ён стварае прывабны характар маці, добрай, клапатлівай жанчыны:

Дзіўна гэта, аднак, чаму чалавек, успамінаючы сваю маці, бачыць сябе найперш малым пры ёй, становіцца духам такі ж, як тады, калі хінуўся да яе, прытуляўся, упіраўся тварыкам у яе шматколерны андарак ці ў шнурованую на грудзях сукенку? (...)

Яна ўсё ж ушчувала яго за чытанне ўвечары, поначы (...) (30)

Традыцыйна жанчына-маці ўспрымаецца як мудрая, самаахвярная, ахоўніца хатняга ачага, як эпіцэнтр цяпла і ўтульнасці. Аднак на светлы вобраз маці Францыска Скарыны, што праменіць з успамінаў яго маленства, А. Лойка накладвае вобраз слаўтай беларускай асветніцы і першай святой полацкай зямлі: „Незвычайным відзеннем прыйшла да яго аднойчы сама яго родная маці. Хоць... не маці. Маці ў святым вобразе, і ці гэта была маці, ці сама святая Ефрасінія, Францішак і дасюль таго не ведае і сказаць не скажа” (23). Збліжэнне абодвух вобразаў дапамагае пісьменніку з большай сілай уславіць жанчыну-маці, яе стваральную ролю ў фарміраванні характару дзіцяці²¹.

²¹ А. Лойка прысвяціў свой раман-эсэ „УСІМ МАЦІ (выдзелена аўтарам – А. А.) кругу светлага паднябеснага, імёны якіх сёння людзям невядомыя, ды імёнамі сыноў якіх землі розных куткоў кругу паднябеснага славіцца не перастануць” (3).

Пісьменнік перакананы, што не толькі нараджэнне ў багатым традыцыямі і талерантным Полацку, але і веравызнанне бацькоў аказала ўплыў на светабачанне Францыска Скарыны. Ён стаў сапраўдным хрысціянінам, яркім прыкладам чаго ў творы з'яўляюцца паводзіны першадрукара падчас вrocлаўскага працэсу 1520 года:

А Францыск Скарына маўчаў, і асабліва зацята сціналіся яго вусны, калі зноў і зноў пытанні, як карусель, круціліся ля імён настаўнікаў для яго найслаўнейшых. І ён думаў тады: „Як жа можна што-небудзь недастойнае, шпегаўскае, няўдзячнае сказаць яму пра тых, хто пасля маці і бацькі ягоных у свет божы яго пускаў, Прагу дасканаласці ў ім абудзіў, волю і розум яго прасветліў, на новыя дарогі выводзіў, да Бога наблізіў?“ (150)

У рамане вельмі цікава паказваюцца дачыненні Францыска Скарыны з бацькам. Даследчыкі доўгі час схіляліся да таго, што Лукаш Скарына не мог пагадзіцца з тым, што сын выбраў шлях кніжніка. Аднак А. Лойка не пагаджаецца з такімі меркаваннямі, а так як няма дакументаў, што сведчылі б аб канфлікце бацькі з сынам, ён сыходзіць з таго, што ў мудрага сына павінен быць мудры бацька. Пры тым пісьменнік не ідэалізаваў вобраза бацькі першадрукара: „Важней мера, чым вера“, калі ўжо гаварыў, гаварыў бацька Лукаш, і ў гэтым была яго пераконанасць купца, які веравызнанняў, аб'язджаючы свет, назнаўся нямала, а меру ведаў адну – выгодную для купца: хто вокам не дабачыць, мяшком даплаціць!..“ (68)

На вялікі жаль, якраз грошы сталіся галоўнай прычынай клопатаў сына, уплываючы на яго душэўны стан. На думку А. Лойкі, аб гэтым сведчыць сам выбар кніг, што друкаваліся ў неспрыяльны для Францыска Скарыны час:

І пагэтаму сёння і чуецца плач біблейскага Ераміі плачам самога Францыска – перад блізкім спынам ягонага друкарскага станка на Старым Месце без падтрымкі – перад абліччам сіл, якія ад гэтага трыумфуюць. І таму і плача-скардзіцца Богу словамі прарока Ераміі і засмучаны ў душы сваёй, усхваляваны Францыск Скарына, заклінаючы пана Бога:

Anna Alsztyniuk, *Życie i twórczość Franciszka Skaryny w literackiej interpretacji Olega Łojki*

- Зірні, пане на бедства маё, бо вораг узвялічыўся! (...) Далёка ад мяне суцяшальнік, які ажывіў бы душу маю... (Богдан Онькаў ці Якуб Бабіч?) (125)

Аднак на старонках рамана-эсэ А. Лойкі беларускі друкар выступае як даволі памяркоўны, сціплы, добразычлівы чалавек, які цярпліва нясе „свой крыж” і шукае спосабу, каб безупынна рэалізаваць задачу, здаўна пастаўленую ім перад сабой.

Францыск Скарына належыць да ліку тых гістарычных постацей, аб якіх няшмат вядома, але, як падкрэсліў адзін з вядучых скарыназнаўцаў Юрый Лабынцаў, кнігі першадрукара, „вывучаныя ў арыгінале, даюць магчымасць убачыць Скарыну – пісьменніка, перакладчыка, выдаўца”²². Даследчык бачыць у Францыску Скарыне і майстра слова, які „паўстае перад намі адразу ў некалькіх аўтарскіх іпастасях: пісьменніка-празаіка, гімнографа і паэта, выдатнага перакладчыка з некалькіх старажытных і новых моў”²³. У гэтых жа творчых іпастасях паказвае Францыска Скарыну і А. Лойка. Пісьменнік імкнецца ўвайсці ў творчую лабораторыю аўтара прадмоў да кніг *Бібліі* і робіць шмат цікавых заўваг, як напрыклад: „яго мудрасць была і ў шырокай начытанасці, і ў адкрытым цытаванні ў сваіх тэкстах тэкстаў сваіх аднадумцаў, пры чым неабавязкова са спасылкамі на іх” (223).

А. Лойка дапаўняе вобраз Францыска Скарыны аповедам аб яго асабістым жыцці, уносіць у вобраз першадрукара рысы рэальнага чалавека свайго часу з яго будзённымі справамі. Асабліва хвалявала пісьменніка праблема заповітных пачуццяў першадрукара. Ён лічыў, што Францыск Скарына глядзеў на адносіны паміж жанчынай і мужчынам з рэлігійнага пункту гледжання:

І хоць упершыню ва ўсходнеславянскім кнігадруку «Песню песняў» Скарына выдрукаваў дзвюма фарбамі – чорнай і чырвонай, апошняй

²² Ю. Лабынцаў, „Зерцало житця...” *З літаратурнай спадчыны Францыска Скарыны*, Мінск 1991, с. 11.

²³ Тамсама, с. 20.

выражаючы несумненна і сваю радасць, святочнасць з выпадку друкавання «Песні песняў», але не думаю, што то была ў Скарыны радасць ад гэтай часткі Бібліі як ад найстарэйшай у чалавецтва кнігі лірыкі кахання. Відаць, як і ўсё рэлігійнае Сярэднявечча, у «Песні песняў» Скарына больш бачыў сімволіку любові, звязаную з Боскім фактарам²⁴.

А. Лойка прыйшоў да высновы, што тэма кахання павінна разгортвацца ў яго рамане-эсэ з пункту погляду самога першадрукара:

Адзначу, што ў Скарыны было сваё разуменне кахання, калі ён, напрыклад, разважаў, што ў «розмаітых речах люди на свете покладают мысли и кохання своя», гаворачы пры гэтым жа пра «любодеяния». Якраз заўсёды будучы на баку тых, што «хотят иметь добрые обычае и познати мудрость и науку», Скарына ўжо гэтым супрацьстаяў якому-небудзь вольнаму погляду на каханне, будучы «за мужа и жены почтливое случение, детей пильное выхование», сам адносячы сябе да тых «пастырей и докторов, они же научают нас противиться бесовским покусам», не прымаючы «жадостей плотских», «нечноты... блуда». Дык ведаючы аб такой скарынаўскай стрыманасці ў сферы любоўных пачуццяў, ці ж не стрыманымі трэба нам быць у спасціжэнні свету кахання Скарыны?²⁵

Паступова, у лагічнай паслядоўнасці ў рамане-эсэ падаюцца падзеі нязвыклай гісторыі кахання Францыска Скарыны і Маргарыты. Можна ўмоўна вылучыць тры стадыі ў адносінах героя да вільнічанкі. Найперш згадваецца пра ўражанні ад першай сустрэчы з жанчынай. Пісьменнік заглядае ў глыбіню душы Францыска Скарыны і раскрывае яго думкі і адчуванні, якіх ён не можа выявіць навуку, бо Маргарыта стала жонкай віленскага месціча Юрыя Адверніка. Псіхалагічна глыбока прадстаўлены ў рамане-эсэ перажыванні мужчыны, які ўсведамляе, што Маргарыта, як жонка яго сябра і мецэната, не павінна быць аб'ектам яго пачуццяў: «Калі на дзела, то і на слова! Слоў добрых у яго душы вунь колькі! Ды якія ўсё ж складаныя

²⁴ Скарына сярэднявечны, *Скарына адраджэнскі*, с. 247.

²⁵ Тамсама.

вузлы завязвае яму лёс: хопіць ці не хопіць у яго слоў добрых, каб развязаць тыя вузлы? А – галоўнае: не сказаць жа яму добрых слоў Маргарыце – не сказаць!..» (210–211)

Пакуты закаханага спыніла трагічная падзея – смерць Юрыя Адверніка. У хуткім часе Францыск Скарына ажаніўся на Маргарыце. А. Лойка паказвае першадрукара ў ролі мужа і бацькі, для якога сям'я з'яўляецца галоўнай каштоўнасцю: «Маргарыта была шчасцем Францыска Скарыны, сын ад яе – яго невымоўнай радасцю, гонарам» (231). Аднак нават сямейнае жыццё не адцягнула першадрукара з раз абранага шляху:

І зноў была на плячах яго мантыя, на галаве – чырвны берет. І зноў быў ён чалавекам падарожным, нібы сем'янінам ніякім не бываў. Маргарыце было не зразумець яго і асабліва таго, што такое яму пяты год без друкарскага варштата і – галоўнае – без так патрэбных для яго падтрымкі, апякунства, мецэнацтва, што абяцалі б рэальны посьпех справе, а не чаканне з мора пагоды (244).

Аказваецца, як сведчыць пісьменнік, Францыск Скарына так апантаны друкарскай справай, што кнігадрукаванне для яго вышэй нават за сям'ю. Аднак, выязджаючы ў Кёнігсберг, першадрукар, як ні парадаксальна, думаў пра будучыню свайго сына: «кнігі – новыя, яшчэ больш дасканалыя – ён павінен быў, мусіў даць у рукі, пакінуць у спадчыну і свайму сыну» (231).

А. Лойка стварае вобраз шчаслівай сям'і, на лёс якой выпала шмат нягод і выпрабаванняў: пажар дому Маргарыты, суд з яе шваграм, часовыя ростані, мор. Францыск і Маргарыта пераадольваюць усе цяжкасці, але неспадзявана жанчына пачынае цяжка хварэць. Пісьменнік засяроджваецца на паказе цярпення хвораі і намаганняў слаўнага доктара медыцынскіх навук Падуанскага ўніверсітэта, які ўсімі сродкамі імкнецца вырваць каханую з абдымкаў смерці, а потым – ужо толькі аблегчыць яе цярпенне. Коротка, лапідарна перадае пісьменнік эмацыянальны стан Францыска Скарыны пасля смерці жонкі, праўдзівая даносіцца да чытача невыносны боль ад панесенай страты: «Хто ж сказаў, *amor vincit omnia*?» – паглядаючы на маўклі-

вае сонца, думаў шалёна Скарына, і ў душы яго карцела болем, адчаем, распаччу адно толькі пытанне: чаму яго любоў да Маргарыты не перамагла ўсяго толькі яе смяртэльнае хваробы?!» (271)

На нашу думку, А. Лойка звяртаўся да канкрэтнага тыпу чытача, якому не можа перашкодзіць ні спецыфічная манера аповяду, стылізаваная пад сярэднявечную манера выкладу, ні пэўная нібы перанасычанасць інфармацыяй, ні амаль выкладчыцкая схільнасць да паўтораў. Ён быў перакананы, што чытач належным чынам ацэніць як займальна раскручваецца сюжэт, а манера выказвання была яму арганічнай дзякуючы гістарычнай прозе У. Караткевіча, Л. Дайнекі, В. Іпатавай, У. Арлова і іншых²⁶.

Раман-эсэ А. Лойкі з'яўляецца таленавітым літаратурным даследаваннем жыццёвага і творчага подзвігу слаўнага палачаніна, што пераадолеў межы мыслення свайго часу і вырашыў служыць агульнай справе духоўнага ўдасканалення чалавека. Письменнік па-мастацку спалучыў інтарэс да падзей з цікавасцю да ўнутранага свету асобы асветніка-першадрукара.

Літаратура

- Багдановіч І., *Асэнсаванне постаці Францыска Скарыны ў творчасці беларускіх пісьменнікаў-святароў 1920-х гг.*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/164898/1/114-120.pdf>, [доступ: 10.11.2017].
- Бароўка В. Ю., *Мастацкая інтэрпрэтацыя асобы і дзейнасці Францыска Скарыны як аксіялагічная праблема (на матэрыяле беларускай прозы XX стагоддзя)*, [online], <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/11143/39-43.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [доступ: 10.10.2017].
- Бялятка К., *Да 85-годдзя з дня нараджэння А. А. Лойкі*, [online], <http://www.pisateli.by/2016/loika.htm>, [доступ: 27.10.2017].

²⁶ *Скарына сярэднявечны, Скарына адраджэнскі*, с. 250.

- Верына У., *Скарыніяна ў беларускай мастацкай эсэістыцы 1980-х гг. (А. Лойка „Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”, У. Караткевіч „Подзвіг Францыска Скарыны”)*, [у:] Віленскія выданні Францыска Скарыны ў кантэксце эпохі Адраджэння: да 490-годдзя кнігадрукавання ў Вялікім Княстве Літоўскім. Матэрыялы IV Скарынаўскіх чытанняў (Мінск, 27 кастрычніка 2012 г.), пад рэд. І. Э. Багдановіч, Мінск 2014.
- Голубева Л., *Францыск Скарына (1490-1551) – грамадскі дзеяч, мысліцель, першадрукар, асветнік, адвакат*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/173024/1/11-12.pdf>, [доступ: 02.10.2017].
- Козіч В. В., *Алег Антонавіч Лойка (Да 70-годдзя з дня нараджэння)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm01_2c.php, [доступ: 26.09.2017].
- Лабынцаў Ю., *„Зерцало житця...” З літаратурнай спадчыны Францыска Скарыны*, Мінск 1991.
- Лойка А., *Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае. Раман-эсэ*, Мінск 2009.
- Лойка А., *Уладзімір Караткевіч, або Паэма Гарсія Лойкі*, [у:] Караткевіч: вядомы і невядомы. Зборнік эсэ, вершаў, прысвячэнняў, уклад. А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік, Мінск 2010.
- Марціновіч А., *Каб зразумець Скарыну... [гутарка з пісьменнікам А. Лойкам]*, «Літаратура і мастацтва» 1988, № 2.
- Рагойша В. П., *Алег Антонавіч Лойка (Да 75-годдзя з дня нараджэння)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm06_2b.php, [доступ: 26.09.2017].
- Скарына сярэднявечны, Скарына адраджэнскі: [гутарка з Алегам Лойкам з нагоды выхаду ў свет рамана-эсэ “Францішак Скарына, або Сонца маладзіковае”]*, [у:] С. Кавалёў, *Літаратура Вялікага Княства Літоўскага XVI – пачатку XVII ст.: феномен культурнага памежжа*, Мінск 2011.

Bibliografia

- Bagdanovič ĩ., *Asensavanne postaci Francyska Skaryny ũ tvorčasci belaruskih pis'mennikaŭ-svataroŭ 1920-h gg.*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/164898/1/114-120.pdf>, [dostup: 10.11.2017].
- Baroŭka V. Ŭ., *Mastackaâ intèrpretacyâ asoby ĩ dzejnasci Francyska Skaryny âk aksiâlagičnaâ prablema (na matètryâle belaruskaj prozy XX stagoddzâ)*, [online], <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/11143/39-43.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [dostup: 10.10.2017].

- Bâlâtka K., *Da 85-goddzâ z dnâ naradžennâ A. A. Luki*, [online], <http://www.pisатели.by/2016/loika.htm>, [dostęp: 27.10.2017].
- Veryna U., *Skaryniâna ũ belaruskaj mastackaj èsèistycy 1980-x gg. (A. Lojka, „Francysk Skaryna, abo Sonca Maladzikovae”, U. Karatkevič „Podzvig Francyska Skaryny”)*, [u:] *Vilenskiâ vydanni Francyska Skaryny ũ kantsce èpohi Adradžennâ: da 490-goddzâ knìgadrukavannâ u Vâlikim Knâstve Litoŭskim. Matèryâly IV Skarynskikh čytannâŭ (Minsk, 27 kastryčnika 2012 g.)*, pad rëd. ĩ. È. Bagdanovič, Minsk 2014.
- Golubeva L., *Francysk Skaryna (1490–1551) – gramadski dzeâč, myslitel, peršadrukar, asvetnik, advakat*, [online], <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/173024/1/11-12.pdf>, [dostęp: 02.10.2017].
- Kozič, V., *Aleg Antonavič Lojka (Da 70-goddzâ z dnâ naradžennâ)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm01_2c.php, [dostęp: 26.09.2017].
- Labyňa ũ., *„Zercalo žitiâ...”. Z litaraturnaj spadčyny Francyska Skaryny*, Minsk 1991.
- Lojka A., *Francysk Skaryna, abo sonca maladzikovae. Roman-èsè*, Minsk 2009.
- Lojka A., *Uladzimir Karatkevič, abo Paèma Garsiâ Lojki*, [u:] *Karatkevič: vâdomy ĩ nevâdomy. Zbornik èsè, veršaŭ, prysvâennâŭ*, układ. A. Verabej, M. Minzer, S. Paniznik, Minsk 2010.
- Marcinovič A., *Kab zrazumec’ Skarynu... [gutarka z pis’mennikam A. Lojkam]*, „Litaratura ĩ mastactva” 1988, № 2.
- Ragojša V. P., *Aleg Antonavič Lojka (Da 75-goddzâ z dnâ naradžennâ)*, [online], http://nasb.gov.by/bel/publications/vestih/vgm06_2b.php, [dostęp: 26.09.2017].
- Skaryna sârëdnâvečny, Skaryna adradženski: [gutarka z Alegam Lojkam z nago-dy vyhadu ũ svet ramana-èsè „Francišak Skaryna, abo Sonca maladzikovae”]*, [u:] S. Kavalëŭ, *Litaratura Vâlikago Knâstva Litoŭskaga XVI – pačatku XVII st.: fenomen kul’turnaga pamežža*, Minsk 2011.